

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 43 Volume: 9 Issue: 43

Nisan 2016 April 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

“KIBRIS DİYE BİR SORUNUMUZ YOKTUR”DAN 1974 MÜDAHALESİNE NASIL GELİNDİ? HOW WAS THE SHIFT FROM "WE DO NOT HAVE A PROBLEM AS CYPRUS" TO 1974 INTERVENTION OCCURED

Hasan Hüseyin BAHADIR*

Öz

Kıbrıs sorunu 1954 yılından bu yana siyasi gündemimizde önemli bir yer işgal etmiştir. Başlangıçta böyle bir sorunumuzun olmadığı söylenmiş, kısa bir süre sonra Kıbrıs “millî dava” kabul edilerek politik alanın dışına çıkarılmıştır. Kıbrıs konusunda geliştirilen söylem siyasi atmosfere göre değişiklik gösterip Kıbrıs Türktür’den, Taksim Tezi’ne doğru evrilmiştir. Ancak konu kamuoyunun gündeminden hiçbir zaman düşmemiştir. Taraflar arasında yaşanan çatışmalar, milliyetçi duyarlılığın yaşananlar konusundaki hassasiyeti sonuçta müdahaleyi getirmiştir. Çalışmada Kıbrıs meselesinde müdahaleye götüren sürecin nasıl oluştuğu ele alınmıştır. Yalnız somut siyasal gelişmelerin değil, bunu besleyen milliyetçi dilin de savaşı kaçınılmaz kılmadaki rolüne değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs Müdahalesi, Savaş, Milliyetçi Söylem, Toprak Meselesi, Komşu Devletlerin Savaşı.

Abstract

Cyprus Problem has occupied an important place in our political agenda since 1954. At the beginning it was told that we did not have such a problem however, after a short while Cyprus was accepted as a “national case” and was taken out of political area. The discourse about Cyprus has showed an alteration in accordance with the political atmosphere and has evolved from “Cyprus is Turk” into “Taksim Thesis”. Nevertheless it has never been off the agenda of public opinion. The conflicts between the parties, the sensitivity of national awareness towards the events brought the interference. In this study the originating process of this interference in Cyprus problem is discussed. It is mentioned not only the concrete political developments but the role of the nationalist discourse, which fosters these developments, on making the war unavoidable.

Keywords: Cyprus Intervention, War, Nationalist Discourse, Cyprus Problem, War of the Neighbour States.

Giriş

Savaş tek bir nedenle açıklanamayacak, karmaşık bir hadisedir. Neden olduğunu, nasıl çıktığını anlayabilmemiz için çok yönlü düşünmemiz, öncesini ve sonrasını ciddi biçimde analiz etmemiz gereklidir. Bunu yaparken savaşın çok katmanlı bir sosyal hadise olduğunu aklımızdan çıkarmamamız icap etmektedir. Vasquez, savaş ile ilgili çalışmasının girişinde şöyle demektedir:

“Savaşı, mekanik anlamda neden olunan bir şey olarak görmek yerine, onu, örneğin bir dizi eylemden taşan bir şey, yani sonuç olarak görüyorum. Savaşı bir dizi koşulun ürettiği bir şey olarak görmek yerine, belirli eylemlere girişildiğinde artan savaş olasılığından bahsetmeyi daha aydınlatıcı buldum.”¹

Savaşı anlayabilmemiz için, ele aldığımız savaşı bir sonuç olarak görmemiz; bizi sonuca götüren eylemlerin neler olduğunu anlayabilmemiz gerekmektedir. Çalışmamız da bu temel esastan hareket ederek 1954’ten, 1974’e Kıbrıs meselesini ele alacak, “Kıbrıs diye bir sorunumuz yoktur.”dan², Kıbrıs’a askerî müdahale noktasına nasıl gelindiği tartışılmaya gayret edilecektir. Askerî müdahaleyi yalnızca, Kıbrıs’ta iktidarın devrilmesine bağlamak oldukça mekanik bir açıklama olacaktır. Zira askerî müdahale noktasına gelmeden evvel yaşananlar vardır, bunun iç kamuoyunda yarattığı etkiler, bu etkinin yaratılmasında güdülen siyasi gayelerle bir araya gelince müdahale kaçınılmaz görülmeye başlanmış, sonuçta Türkiye adaya asker çıkarmıştır. 1954 yılının açıklamalarına ve sonrasında Türkiye’nin Kıbrıs’a ilişkin tutumuna bakınca işin askerî müdahaleye varacağını kestirmek zordur. Ancak savaş dediğimiz hadise tam da böyle bir şeydir, zaman içerisinde tutum ve davranışlar değişmekte, değişen tutum ve davranışlar çatışmayı kaçınılmaz kılmaktadır. Kıbrıs meselesine daha yakından baktığımızda sorunun bu yönünü fark ederiz. Kıbrıs’ın dış politika meselesi olmaktan daha ziyade iç politika meselesi olduğunu ve iç politika dengelerinin, meselenin geleceğine nasıl etki ettiğini daha iyi anlayabiliriz.

Uluslararası ilişkiler alanında yapılan savaş çalışmaları, savaşın komşu ülkeler arasında görülme olasılığının yüksek olduğunu belirtmektedir.³Kıbrıs meselesi iki komşu devlet arasında görülen bir uyuşmazlıktır. Yine savaş çalışmaları bize savaşın daha çok toprak ile ilgili anlaşmazlıklardan

* Ahi Evran Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi, hasanhuseyin.bahadir@gmail.com

¹ John A. Vasquez (2015). *Savaş Bulmacası*, Çeviren: Haluk Özdemir, (Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi), İstanbul: Tarcan Matbaası, s. 9.

² A. Suat Bilge (1996). *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Türkiye Sovyetler Birliği Münasebetleri*, İçinde: Mehmet Gönülbul vd., *Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1995*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 9. Baskı, s. 339.

³ Haldun Yalçınkaya (2008). *Savaş Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı*, Ankara: İmge Kitabevi, 1. Baskı, s. 92.; Vasquez, age., s. 10.

kaynaklandığını söylemektedir.⁴Kıbrıs sorununun bir diğer dikkat çeken tarafı da budur. Şu durumda Kıbrıs sorunu için, iki komşu devlet arasındaki toprak uyuşmazlığından kaynaklanan bir çatışmadır diyebiliriz.

Savaşı yavaş yavaş örülen bir örgüye benzetebiliriz, her ilmek örgünün bitimine biraz daha yaklaştıracak, günün birinde son ilmek atıldığında savaş çıkmış olacaktır. İşte çalışmamızın odağını çatışmaya götüren bu yolun hangi ilmeklerle örüldüğü oluşturmaktadır.

Kıbrıs üzerine çalışmamızı hazırlarken çatışmaya götüren yoldaki temel taşın milliyetçi söylem olduğunu, Kıbrıs örgüsünün her ilmeğinde milliyetçi söylemin büyükçe bir katkısı olduğunu gözlemledik. Çünkü *“Milliyetçilik insanların duygularına hitap eder; hem de en çok bu muazzam ve karmaşık dünyada ve sonsuz tarih içinde, insana bir yer duygusu sağladığı için.”*⁵ Kıbrıs, Türkiye için bu duygulara seslenen bir *“millî mesele”* olarak dış politikada uzunca bir süre en önemli gündem maddesi olmuştur.

Kıbrıs'ın yarattığı bu *“hisler”*den iç politikada da istifade edilmiş, sonuçta bu hisler 1974 müdahalesine zemin hazırlamıştır. Savaş da duygulara hitap eden bir hadisedir. Kahramanlık, vatan için ölmek gibi mitoslar savaşın olmazsa olmazlarıdır. Herhangi bir zamanda akıldışı kabul edilebilecek kimi davranışlar savaş öncesinde normal kabul edilebilir. Aşağıda, Kıbrıs konusunda bunun nasıl sağlandığına daha yakından bakılmaya çalışılacaktır.

Çalışmamız üç ana kısımdan oluşmaktadır: Giriş kısmında konu hakkında genel bir bilgi verilmiş, çalışmamızın kapsamı belirtilmiştir. Bundan sonraki bölümün konusunu 1954'ten, 1974'e Kıbrıs'ta müdahale noktasına getiren iç politika ve bunun kamuoyundaki etkisi oluşturmaktadır. Sonuç bölümünde genel bir değerlendirme yapılacak, çalışmamızın sonuçlarının bir özeti sunulacaktır.

“Kıbrıs Diye Bir Sorunumuz Yoktur”dan, Müdahaleye (1954-1974)

1571 yılından beri Osmanlı egemenliğinde olan Kıbrıs'ın yönetimi 1914 yılında İngilizler'e geçmiş, Kıbrıs İngiltere'nin sömürgesi haline gelmiştir. Misak-ı Millî sınırları dışında olan Kıbrıs'a Millî Mücadele döneminde ve daha sonrasında da ilgi gösterilmemiştir. Demokrat Parti'nin Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü bir milletvekilinin sorusu üzerine 1 Nisan 1954'de verdiği ünlü cevapta şöyle demektedir:

*“Dost ve müttefik Yunanistan'ın devlet adamlarıyla vâki görüşmelerde Kıbrıs meselesi üzerine herhangi bir muhabere veya müzakere cereyan etmiş değildir. Bunun sebebi, Türkiye'nin Kıbrıs meselesi diye bir şey mevcut olmadığı mütalâasında bulunması ve Kıbrıs'ın hâlen İngiltere'ye ait olduğuna göre bu ada hakkında Yunanistan ile ikili konuşma yapılmasının caiz olmamasıdır. Günün birinde Kıbrıs'ın İngiltere ile müzakereye mevzu olması halinde, pek tabii, bu adada mühim bir Türk ekalliyeti bulunması keyfiyeti bizim de söz sahibi olmamızı istilzam edecektir. Kaldı ki, biz bu adamın bugünkü statüsünde değişiklik yapılması lüzumuna kani değiliz.”*⁶

Türkiye o tarihte adadaki statükonun korunmasını arzu etmekte, bunu da en yetkili ağızdan dile getirmektedir. Kurtuluş Savaşı'nın bitmesini müteakip Yunanistan ile iyi ilişkiler kurulmuştur. Soğuk Savaş döneminde Yunanistan da Türkiye gibi Batı Bloku'nda yer almıştır. Bu müttefiklik ilişkisinin son derece önemli bulunduğu devirde Kıbrıs gibi meselenin buna halel getirmesi istenmemektedir. Ancak Türkiye'nin bu beklentisi boşa çıkmıştır. Yunanistan 1954'te Birleşmiş Milletler'e, self-determinasyon (kendi kaderini tayin hakkı) prensibi gereği Kıbrıs halkının kendisini yönetmesinin icap ettiğini belirterek, şikayette bulunmuştur. Yunanistan adada Rum nüfusunun çoğunlukta olduğu tezinden hareket etmekte bu nüfusa kendini yönetme hakkı tanınmasını istemektedir.⁷ Yunanistan bu başvurudan bir sonuç elde edememiş, mesele yeni Zelanda'nın teklifi üzerine genel kurulda görüşülmemiştir. Türkiye bu gelişmeyi meselenin kapandığı şeklinde yorumlamış, başlangıçtan itibaren İngiltere'nin yanında olarak sömürgecilerle işbirliği içinde olduğu izlenimini uyandırmıştır.⁸

Kıbrıs'ta Rum nüfusun çoğunlukta oluşu, Enosis (Yunanistan ile birleşme) taraftarlarının giriştiği tedhiş hareketleri Türkiye'nin esas endişesini oluşturuyordu. Türkiye resmî tezini adadaki Türk nüfusunu korumak üzerine inşa etmeye gayret ediyordu. Tabi bu nüfus meselesinin sıkıntılı tarafları da yok değildi. Bir kere adadaki Türk nüfusu ada nüfusunun beşte birinden azdı.⁹ Yunan tezi de adadaki Rum nüfusun fazla oluşuna dayanmaktaydı. Nüfus üzerinden konuşulursa bu siyasetin Yunanistan'a yarayacağı anlaşılınca Türkiye tezini coğrafi yakınlık, tarihi bağlar ya da jeopolitik önem üzerinden inşa etmeye başladı. Bunun belirtileri 1955 yılında, Londra Konferansı'ndan önce başbakan Adnan Menderes'in gazetelere verdiği beyanatta görülür:

⁴ Öner Akgül (2015). *“Uluslararası İlişkiler Araştırmalarında Veri Setleri ve Veri Kullanımı”*, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, C. 11, S. 41, s. 79.

⁵ Craig Calhoun (2007). *Milliyetçilik*, Çeviren: Bilgen Sütçüoğlu, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, s. 175.

⁶ Bilge, age., s. 339.

⁷ Güneş Şahin (2006). *“Tarih çalışmalarına kaynak olarak Tercüman, Cumhuriyet, Milliyet, Hürriyet gazetelerinde Kıbrıs sorunu (1954-1974)”*, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, s. 14.

⁸ Bilge, age., s. 339-340.

⁹ Behlül Özkan (2015). *Jeopolitik Tahayyül Olarak Yavruvatan*, İçinde: Derleyen: Murat Yeşiltaş vd., *Türkiye Dünyanın Neresinde Hayali Coğrafyalar, Çarpışan Anlatılar*, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, s. 206.

“...Nüfus ekseriyetine göre herhangi bir bölgenin kaderinin tayin edilmesi prensibi, bu dünyada ve böylesine parçalı olarak tatbik yeri bulmuş değildir. Bir vatan, terzinin önündeki kumaş parçası gibi neresinden istenirse kesilebilir bir meta değildir. O, esas itibarıyla etnik hakikate dayanmakla beraber coğrafi, siyasi, iktisadi ve askerî bir bütün teşkil etmek bakımından türlü amillerin tesiri altında, tarihi hadiselerin gösterdiği istikamete hudutlar çizilen bir coğrafya parçasıdır.”¹⁰

Kıbrıs'ın anavatanın bir devamı, “yavruvatan” olarak tanımlanışı ise 1950'lerin başında gerçekleşir. Ancak resmî söylem bu romantik yaklaşımı coğrafi gerçekliğe dayandırarak “bilimselleştirmeye” gayret etmiştir.¹¹ Bunun daha sonraki dönemdeki popülist örneğini Behçet Kemal Çağlar'ın aşağıdaki sözlerinde görürüz:

“Coğrafi hak mı, Geopolitik gerekçe mi? Bunda da sadece biz haklıyız. Bizim Toroslar denize dalıp oradan meydana çıkmışlar. Kıbrıs ve dağları meydana gelmiş. Kıbrıs'dan bakınca görülen tek kara parçası Türkiye'dir. Kıbrıs da anavatanın emzirmesi için, koynuna sokulmuş bir yavruvatan gibi Türkiye'ye uzanmış ve açılmış bir durumdadır.”¹²

Kıbrıs üzerinden geliştirilen bu milliyetçi söylem iç politikada karşılığını çok çabuk bulmuştur. Kamuoyunun bu konuya ilgisinin ne olduğunu göstermesi bakımından dönemin gazetelerine bakıldığında Kıbrıs ile ilgili pek çok haberin yapıldığı gözlenebilir. Hürriyet gazetesi 1954 yılında Kıbrıs ile ilgili otuzdan fazla haber yapmıştır. Aynı yıl konuyla ilgili Milliyet'te on beşten, Cumhuriyet'te ise ondan fazla haber yer almıştır.¹³ Yine aynı yıl Kıbrıs Türktür Cemiyeti kurulur. Cemiyetin kuruluş amacıyla ilgili açıklama şu şekildedir:

“Resmî açıklamalara göre, Ağustos 1954'de Millî Türk Talebe Birliği (MTTB) ve Türkiye Millî Talebe Federasyonu'nun (TMTF) teşvikiyle, basın ve Türkiye Millî Gençlik Teşkilatı'nın katılımıyla bir ulusal komite biçiminde, Kıbrıs'taki Türk azınlığı Birleşmiş Milletler ve diğer örgütler karşısında savunmak ve tüm ülkede protesto eylemleri düzenlemek amacıyla kurulmuştu.”¹⁴

Kıbrıs konusundaki millî hassasiyet gazete haberleri, bir öğrenci girişimi görüntüsünü veren Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti aracılığıyla ayakta tutulur. Cemiyet sivil bir oluşum gibi gösterilmeye çalışılmaktadır ancak böyle olmadığı daha sonra anlaşılmıştır. Cemiyetin üyeleri devlet tarafından himaye edilip desteklenmektedir. Sözelimi cemiyetin başkanı Hikmet Bil resmî bir geziye dışişleri bakanıyla katılabilecek kadar etkin bir isimdir. Ayrıca Kıbrıs'ın millî dava haline gelmesinde oldukça etkili olan Hürriyet Gazetesi'nin sahibi Sedat Simavi'nin de avukatlığını yapmaktadır.¹⁵ Kamuoyunun ilgisinin ayakta tutulmasında Kıbrıs'ta yaşanan tedhiş hareketleri de etkili olur. Bu tedhiş hareketleri millî duyguları harekete geçirecek biçimde sunulur. “Kıbrıs Türkleri'nin önderi olan Dr. Fazıl Küçük'ün yazdığı ve adadaki Yunanlıların Türk azınlığa karşı bir katliam hazırlığı içinde olduğunu anlattığı mektup üzerine, Bil, 16 Ağustos 1955'te derneğin tüm şubelerine bir mektup göndererek, Türk anavatanından gelecek bir 'erkekçe sestem' Londra ve Atina korkacağı için 'uygun biçimde' tepki verilmesi talimatını ilettili.”¹⁶ Buradaki dil son derece önemlidir, Hikmet Bil'in talep ettiği “erkekçe ses”, millî hislerin galeyana getirilmesi ile elde edilecektir. Bu erkeklik vurgusu üzerinden, onurlu davranışın ne olduğunun sınırı da belirlenmiş olur. Bunun tam aksi, Kıbrıs konusunda erkekçe sesi çıkarmamak ya da sesi çıkaran koroya katılmamak korkaklık anlamına gelecektir. Korkaklık ise onursuzluk demektir. Böylelikle olağan olabilecek bir davranış biçimi onur, erdem, millî bağlılık gibi soyut kavramlara başvurulmuş olağan dışı hale getirilir. Mesela savaşta kalkanını düşürmek gibi son derece olağan bir hadise Spartalılar için büyük bir onursuzluk, utanılacak bir şeydir.¹⁷ Zira buradaki davranışın sembolik açıdan önemi büyüktür, Spartalı kalkanını yere düşürmeyecek kadar çelik bilekli, savaşı yaşam biçimi haline getirmiş biri olmalıdır. Hikmet Bil'in “erkekçe ses” çağrısı, Spartalıların duygulara seslenen yiğitlik anlayışı ile aynı kaynaktan beslenmektedir. Milliyetçi söylem böylelikle Kıbrıs davasına dokunulmazlık örtüsü giydirmiş, onu tartışma alanının dışına taşımış olur. Böylelikle çatışma veya müdahaleye giden yol kolaylaşmış olur.

1955 yılında İngiltere, sorunu görüşmek üzere Yunanistan ve Türkiye'nin katılacağı bir konferans düzenleyecektir. Londra'da düzenlenecek olan konferansta Kıbrıs meselesi, sorunun muhatabı durumunda olan İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında müzakere edilecektir. Dış İşleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun müzakereler için Londra'da bulunduğu sırada, 5 Eylül 1955 günü Hikmet Bil ile Adnan Menderes akşam

¹⁰ Bilge, age., s. 342.

¹¹ Özkan, age., s. 207.

¹² Özkan, age., s. 216-217.

¹³ Şahin, age., s. 559.

¹⁴ Dilek Güven (2005). *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları*, Çeviren: Bahar Şahin, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Birinci Basım, s. 57.

¹⁵ Güven, age., s. 57.

¹⁶ Güven, age., s. 61.

¹⁷ James C. Davis (2011). *Taş Devrinden Bugüne Tarihimiz İnsanın Hikayesi*, Çeviren: Barış Bıçakçı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 6. Baskı, s. 53.

yemeğinde bir araya gelirler. Menderes, Bil'e Londra'da bulunan Zorlu'dan aldığı gizli telgraftan söz eder. Görüşmeler iyi gitmemektedir, bu konudaki millî hassasiyeti göstermenin işimize yarayacağı düşünülmektedir. Ertesi gün gazetelerde Atatürk'ün doğduğu eve yönelik bombalı saldırı olduğu haberleri çıkar. Başta Rumlar olmak üzere gayrimüslim vatandaşlara saldırıldığı, mallarının yağmalandığı 6-7 Eylül olayları çıkar. Başlangıçta müdahale edilmeyen olaylar, giderek çığırından çıkmıştır. Kıbrıs Türktür Cemiyeti olayların önemli aktörlerinden biridir, devletin sorumluluğu daha sonra ortaya çıkacaktır.¹⁸

Fakat bu millî hassasiyette umulan netice elde edilemez, Türkiye Londra Konferansı'ndan istediği neticeyi alamaz. Yalnız bununla kalmamış Türkiye "Yunanistan'a tarziye vermiş ve zarar görenlerin tazmin edileceği ve ileride diğer benzer olayların önleneyeceği hakkında vaadde bulunmuştur."¹⁹ Saldırganlar ve Kıbrıs Türktür Cemiyeti üyeleri hakkında takibata başlanır, ancak bu saldırının mağdurları azınlıklar ile ilgili bir gerçeği değiştirmez. Sonuçta bu olaylardan zararlı çıkanlar hep onlar olmuşlardır.

6-7 Eylül olaylarının sorumluları olarak hükümet komünistleri işaret etmiştir. Bu doğrultuda, komünist olduğu için pek çok kişi tutuklanmıştır.²⁰ Bu bize Kıbrıs meselesinde, millî hassasiyetin inşasında kullanılan diğer bir söylemin komünistlik olduğunu göstermektedir. Kıbrıs'daki olayları gerçekleştiren Rumlar'ın da komünist olduğu söylenmektedir. Hatta Tanıl Bora, bu milliyetçi söylemde esas düşmanlığın komünizme karşı olduğunu, Yunan düşmanlığının bunun gerisinden geldiğini belirtmektedir.²¹ Kıbrıs meselesi üzerinden gerçekleştirilen bu komünizm karşıtı söylemin iki yönlü faydası bulunmaktadır: Birincisi bu sayede millî hislere seslenilmesi kolaylaşır, ikincisi Sovyet Rusya'nın açık bir tehdit olduğu alttan alta yeniden hatırlatılır. Zira Kıbrıs'daki olayları çıkaranlar komünist Rumlar ise, bunlara kendi kaderini tayin hakkı verilmesi durumunda Kıbrıs Yunanistan'a bağlansa bile, komünist Rusya'nın etkisi altına girecektir. Örtülü olarak verilen mesaj budur. Bu mesajı alan İngiltere ve Amerika gibi büyük devletlerin Yunan tezi karşısında olacakları, Türkiye'yi destekleyecekleri umulmaktadır.

Sonuçta umulan gerçekleşmez, Türkiye tezini umduğu gibi kabul ettiremediğinden bir başka politikayı dillendirmeye başlar. 1956'da dile getirilen bu yeni politikanın adı, taksim tezidir. Adanın Yunanistan ve Türkiye arasında paylaşılması esasına dayanmaktadır. Lakin bu politika İngilizler tarafından kabul görmez, İngiltere adadaki etkinliğini sürdürebilmek için adanın bağımsız olmasını istemektedir. Böylece Enosis ya da taksim tezinden başka bir yol aramaya bulunmaya çalışılır. 1959'da Zürih ve Londra'da konferanslar yapılır, Kıbrıs'ta bağımsız bir cumhuriyetin kurulması bu konferanslarda kararlaştırılır. Konferanslar neticesinde imzalan Garantörlük Antlaşması ile yeni kurulan devlet İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın garantisi altına alınmıştır. Ülkede kargaşa veya sıkıntı olması halinde garantör devletler bir araya gelip müdahale edeceklerdir. Eğer garantörler kendi aralarında anlaşamazlarsa devletlerden herhangi biri tek başına müdahalede bulunabilecektir. Türkiye'nin 1974'te gerçekleştirdiği askerî müdahale bu garantörlük anlaşmasına dayanmaktadır.²²

1954-1960 yılları arasında gazetelerde Kıbrıs ile ilgili haberler yapılarak kamuoyunun ilgisi ayakta tutulur. Fakat bakıldığında 1957 yılından itibaren Kıbrıs konusunda yapılan haberlerin giderek azaldığını, 1961 yılında çok az haber çıktığını görüyoruz. Yıllara göre en fazla haber ise 1964'te yapılmıştır.²³

Kıbrıs'ın bağımsız cumhuriyet olması, yeni kabul edilen anayasa adada sorunları çözmemiş, yaşanan gerilim 1960 sonrasında da devam etmiştir. Enosis çabalarının devam etmesi, Rumlar tarafından Türk köylerine yapılan saldırılar, her iki cemaatin ayrı olan belediyelerinin birleştirilmek istenmesi Türkiye tarafında rahatsızlığa yol açmıştır. Olaylar şiddetini daha da arttırmış, 22 Aralık 1963'te iki Türk öldürülmüştür. Kanlı Noel olarak bilinen çatışmalar yaşanmış, cumhurbaşkanı yardımcısı olan Dr. Fazıl Küçük'ün resmî konutuna Rumlar tarafından saldırıda bulunulmuştur. Bunun üzerine Türk hükümeti garantör devlet olarak adadaki olaylara müdahalede bulunmuştur. Müdahale üzerine Makarios Türkiye'yi suçlamış, BM Güvenlik Konseyi'ni toplantıya çağırmıştır. Konsey konuyla ilgili karar almamış, konu Lefkoşa'da bir araya gelen Türk, Yunan, İngiliz tarafları arasında görüşülmüştür. Görüşmelerden sonra adada bir tampon bölge kurulmuş, Türkler ve Rumlar bu bölgeden çekilmişler kendi yerlerini İngiliz birliklerine bırakmışlardır. Yeşil Hat denilen bu tampon bölge adanın iki cemaat arasında fiilen paylaşılmasına giden yolu açmıştır. Lakin bu da bir çözüm olmamış, çatışmalar yine devam etmiş, çatışmalar nedeniyle Türkler daha güvenli bölgelere göç etmeye başlamışlardır. İngiltere soruna bir çözüm bulabilmek için Londra'da konferans düzenlemiş ancak sonuç alınamamıştır. İngiltere ve ABD'nin girişimiyle 12 Şubat 1964 tarihinde BM Güvenlik Konseyi toplanmış, Kıbrıs'ta BM Barış Gücü oluşturulması

¹⁸ Güven, age., s. 62-70.

¹⁹ Bilge, age., s. 347.

²⁰ Güven, age., s. 55.

²¹ Tanıl Bora (1995). "Türk Milliyetçiliği ve Kıbrıs", *Birikim Dergisi*, S. 77, <http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/2772/turk-milliyetçiliği-ve-kibris#.VnanLmdul1t> (Erişim tarihi: 20.12.2015)

²² Ali Balcı (2013). *Türkiye Dış Politikası İlkeler, Aktörler, Uygulamalar*, İstanbul: Etkileşim Yayınları, s. 103.

²³ Şahin, age., s. 559.

tasarısı kabul edilmiştir. Bu Barış Gücü'nün tarafsız bir arabulucunun kontrolünde olacağı karara bağlanmıştır. Barış Gücü, Kıbrıs'a gelmeden Rumlar'ın Türkler'e yönelik saldırıları devam etmiştir. Bunun üzerine Türkiye, ABD ve İngiltere'ye nota vererek Kıbrıs'a müdahale edeceğini belirtmiş, aynı zamanda hükümet Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden müdahale etme yetkisi almıştır. Türkiye müdahale hazırlığındayken ABD Başkanı Johnson'un, Başbakan İsmet İnönü'ye yazmış olduğu mektup Türkiye'yi saldırıdan vazgeçirmiştir.²⁴

Johnson'un bu mektubu Türkiye tarafında derin bir hayal kırıklığına yol açmış, sonraki dönemde ABD ile müttefiklik konusunun sorgulanmasına neden olmuştur. Mektubun diplomatik nezaket sınırlarının dışına taşan ağır üslubu kamuoyu nezdinde rahatsızlık uyandırmıştır. İnönü, Johnson'un 5 Haziran 1964 tarihli mektubuna 13 Haziran'da cevap vermiş, cevabında mektubun "hayal kırıcı" olduğunu belirterek, Kıbrıs meselesini görüşmek üzere ABD'ye gideceğini belirtmiştir.²⁵ Konuyla ilgili ABD'de görüşme yapılmış, Türkiye ABD Dışişleri Bakanı Dean Acheson'un hazırladığı planda bazı değişiklikler yapılması durumunda kabule hazır olduğunu bildirmiştir. Ancak Rumlar'ın saldırıları yine durdurulamamış, Rumlar General Grivas komutasında 6-7 Ağustos 1964'te büyük bir saldırı başlatmıştır. Bu durum üzerine Türk Hava Kuvvetleri 8-9 Ağustos 1964 tarihinde adadaki Rum mevzilerini bombalamıştır. Bundan sonra Kıbrıs meselesi Yunanistan ve Türkiye arasında yapılacak ikili görüşmelerle çözülmeye çalışılmış, ancak netice alınamamıştır. 1965 yılında Acheson'un yerine, BM tarafından görevlendirilmiş olan Galo Plaza'nın hazırladığı rapor, Türkiye tarafınca tatmin edici bulunmamıştır. 9-10 Eylül 1967 tarihlerinde Yunanistan ve Türkiye arasında başbakanların da katıldığı görüşmeler yapılmış, fakat uzlaşma sağlanamamıştır. Bu sıralarda Rauf Denktaş'ın Rumlar tarafından tutuklanması, Boğaziçi ve Geçitkale gibi köylerin işgali nedeniyle gerginlikler çıkmıştır. Gerginlik silahlı çatışmayı beraberinde getirmiş, bu olay Türkiye kamuoyunda yankı uyandırmış, ülke genelinde mitingler düzenlenmiştir. Bunun üzerine Türk jetleri ada üzerinde alçaktan uçuş yaparak Rum tarafına mesaj vermişlerdir. ABD Başkanı Johnson'un temsilcisi sıfatıyla gönderilen Cyrus Vance'ın girişimiyle Ankara ve Yunanistan arasında 30 Kasım 1967'de anlaşma imzalanmıştır. Anlaşma ile çatışmalar bir süreliğine durmuştur fakat bu anlaşma da soruna tam bir çözüm getirememiştir. Yine aynı yıl 30 Aralık 1967'de geçici Türk yönetimi kurulmuştur. Böylelikle adadaki iki cemaat arasında ayrışma daha da belirginlik kazanmıştır. 1967 yılında yaşanan önemli bir gelişme de Yunanistan'da darbe yapılması, cuntacıların yönetimi ele geçirmesidir. Cuntanın yönetimi ele geçirmesi üzerine Kıbrıs Rum Lideri Makarios Yunanistan'a mesafeli davranmaya başlamıştır. Böylelikle Enosis faaliyetleri bir ölçüde yavaşlamıştır. Bu durum, 1967'den sonraki birkaç yılda adadaki çatışmaların yerini sakinliğe bırakmasına neden olmuştur.²⁶

15 Temmuz 1974'te Yunanistan'daki Albaylar Cuntası'nın girişimiyle Makarios yönetimine darbe yapılarak iktidardan uzaklaştırılmıştır. Türkiye bu duruma tepki göstermiş, tabi bunda adanın bağımsızlığın korunmak istemesi kadar iç politikadaki gelişmeler de etkili olmuştur. Yeni seçilen Ecevit hükümeti seçimlerden evvel bağımsız bir dış politika izleyeceğine yönelik vaatte bulunmuştur. Daha önce Johnson mektubu üzerine müdahalede bulunulmaması toplumda derin bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Bunun bilincinde olan politikacılar bu kez farklı bir yol izlemek istemişlerdir. Makarios'un Yunanistan'daki cuntanın girişimiyle yıkılmasını Türkiye garantörlük gereği adaya müdahalenin gerekçesi yapmıştır. Darbenin ardından toplanmış olan Millî Güvenlik Kurulu'nda "*Adadaki anayasal düzen yıkılmış, gayri meşru bir askerî yönetim kurulmuştur. Türkiye bunu antlaşmaların ve garantilerin ihlali saymaktadır.*"²⁷ şeklinde açıklama yapmıştır. Dünya kamuoyunda da Kıbrıs'ta yaşananların eleştiriliyor oluşu müdahale kararının alınmasını daha da kolaylaştırmıştır. 20 Temmuz 1974'te Kıbrıs'a askerî müdahalede bulunulmuş, altı bin civarında Türk askerini adaya çıkarmıştır, müdahale 22 Temmuz'da sona ermiştir. Ancak müdahale sonucu Rumlar'ın kontrol ettikleri toprak daha da artmıştır. Konu hakkında Ali Balcı şu değerlendirmede bulunmuştur: "*Dolayısıyla yapılan askerî müdahale sonucunda adadaki Türklere olası çatışmalar karşısında bir güvenlik ortamı sağlanamadığı gibi, yüzde 7'lik kısmın dışında yaşayan ve adadaki Türkler'in yüzde 65'ini oluşturan kısım da çatışma tehlikesiyle karşı karşıya bırakılmıştır.*"²⁸ Müdahalenin sona ermesinden sonra Türkiye, Yunanistan ve İngiltere Cenevre'de görüşmede bulunmuşlardır. Görüşmelerin Türkiye açısından sonucu müdahalenin meşru olduğunun kabul edilmesi olmuştur. Sorun yine halledilememiş, Rum işgali devam etmiştir. İkinci kez Cenevre'de görüşmeler yapılmış, fakat anlaşma zemini olmaması üzerine Türkiye görüşmelerden çekilmiştir. Bundan sonra adaya ikinci kez askerî müdahalede bulunulmuş, müdahale 14-16 Ağustos 1974'te gerçekleşmiştir. Bu ikinci müdahale sonucu adanın yüzde kırkı Türk kuvvetlerince ele geçirilmiştir. Uluslararası kamuoyu bu defa müdahaleyi olumsuz karşılamış, BM aldığı kararda geri çekilme çağrısında

²⁴ Şahin, age., s. 18-20.

²⁵ Hüseyin Gündoğdu vd. (1990). 1900 Yılından 1990'a 20. Yüz Yıl Ansiklopedisi, İstanbul: Tercüman Gazetesi, s. 847.

²⁶ Şahin, age., s. 23.

²⁷ Balcı, age., s. 138.

²⁸ Balcı, age., s. 139.

bulunmuştur.²⁹ Askerî müdahale koalisyon ortakları olan CHP ve MSP arasında da anlaşmazlığa neden olmuştur. Koalisyonun MSP kanadı, fetihçi bir anlayışla bütün adanın alınmasından yanadır.³⁰ Çünkü bunun iç politikada sağlayacağı prestij büyüktür. Necmettin Erbakan bu müdahaleden sonra "Mücahit Erbakan" olarak anılmıştır. Bu "İslamcı/muhafazakar cenahın 1950'lerden itibaren Kıbrıs'a bakışındaki İslami dava ve cihat sürekliliği olarak değerlendirilebilir."³¹

Bir kez daha Kıbrıs'ın dış politika meselesi olmaktan daha ziyade iç politika meselesi olduğunu hatırlamamızda fayda vardır. Bu görüşü Mehmet Ali Aybar da³² dillendirmiştir. Yine aynı görüşün Hikmet Özdemir'in siyasal tarih çalışmasında iyi bir ifadesi bulunur:

"1974 Kıbrıs bunalımı ve sonrasındaki gelişmeler, tarihte iç politika ile dış politikanın birbirine geçmesine özel ve anlamlı örnek oluşturur. Türkiye ile Yunanistan arasında 1950'li yıllardan beri devam eden ve daha geniş uluslararası boyutu olan krizin tırmandırılmasında, Ada'daki Rum ve Türk topluluklarından bağımsız olarak, Kıbrıs'ta ve söz konusu ülkelerde siyaset adamlarınca son derece bilinçli geliştirilen iç politika stratejilerinin rolü acaba nedir? Üzerinde düşünülmesi gereken bir soru."³³

Sonuç

Komşu devletlerin birbirleriyle daha çok savaştığını ve bu savaşın genellikle toprak anlaşmazlığından kaynaklandığını biliyoruz. Kıbrıs sorununu da bu çerçevede ele alabiliriz. Başlangıçta böyle bir sorunun olmadığını söyleyen Türkiye, kısa bir süre sonra böyle bir soruna sahip olduğunu belirtmiş, ardından takibine başlamıştır. Bunun en önemli sebeplerinden birinin Kıbrıs'ın millî hassasiyeti çabuk harekete geçirmesi olduğunu söyleyebiliriz. Millî hassasiyetin siyasi dengeleri değiştirecek güce sahip oluşu iktidarlar tarafından çabucak fark edilir. Böylece başlangıçta olmayan Kıbrıs sorunu kısa bir zaman sonra "millî dava" olarak siyasal alanın dışına çıkarılır. Bu konuda söz gelimi Mehmet Ali Aybar gibi eleştirel bir yaklaşımda bulunmak "komünist ağzı" ile konuşmak anlamına gelir.³⁴ Milliyetçi damar yalnız siyaset üzerinden işlemez, bunun bir de popüler yönü vardır. Yukarıda örneğini verdiğimiz Behçet Kemal Çağlar'ın sözleri bunun iyi bir örneğidir. Bu damardan beslenen ve gittikçe derinleşen ciddi bir yayın faaliyeti söz konusu olur. Mesela Kıbrıs Türkü ile Anadolu Türk'ünü özdeş kabul etmemizin altında milliyetçi damardan beslenen bu gayretler yatmaktadır.³⁵ Bir Azeri Türkü'nün bizden farklı olduğunu hepimiz kabul ederiz, ancak tanımadığımız Kıbrıs Türkü'nün bizimle aynı olduğunu düşünürüz.

Tabi bu milliyetçi söylem yalnız Türk tarafında değil karşı cephede de oldukça belirgindir. Aşağıdaki alıntı EOKA kahramanlarına ithaf edilen bir kitabın girişinden:

"Ruh (psycht) özellikle 1955-59 döneminde İngilizler'e karşı verilen Kıbrıs Mücadelesinde imtihan edilmiştir. ... Ve sonunda dökülen onca yaş ve kanın ardından, Kıbrıs'ın Hristiyan ve Yunan ruhu galip gelmişti."³⁶

Bu alıntı ise "Kıbrıs Türktür Partisi"ne ait bir gazete yazısından:

"Kıbrıs'ın ırmakları Türk savaş naralarını, zümrüt çiçeklerle donanmış kırlarında bülbülleri Türk dilinin narinliği, inceliği, akıcılığını terennüm ediyor. Her karış toprağı binlerce Türk şehidin kanı ile yoğrulmuş ve şehit kemikleri ile dolu.

... Eski bir Türk gölü olarak Akdeniz'in engin ve berrak sularında yalçın bir kaya gibi duran Türk Kıbrıs, işte böyle bir maziye sahip bulunuyor. Kıbrıs için binlerce Türk kan döktü, gerekirse on binlerce Türk can verecektir."³⁷

Savaş kimin arasında, hangi nedenle çıkarsa çıksın onu besleyen bir dil vardır. Bu dil, savaşanların gözünü bağlar, insanları kendi komşularına düşman eder. Sonuçta insan olmak gibi basit bir gerçek göz ardı edilir. Dini, etnik yahut millî kimliği altında ezilip kalan insan düşman bellediğini öldürmeye koyulur. Son kertede Kıbrıs'taki durumu da böyle değerlendirebiliriz. Müdahale en çok da bu yüzden kaçınılmaz olmuştur, zaman içinde olgunlaşan milliyetçi dil müdahale dışında seçenek bırakmamıştır. İronik olan ise müdahalenin acıları dindirmemiş, aksine daha da ağırlaştırmış olmasıdır.

KAYNAKÇA

AKGÜL, Öner (2015). "Uluslararası İlişkiler Araştırmalarında Veri Setleri ve Veri Kullanımı", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, C. 11, S. 41, s. 69-101.

BALCI Ali (2013). *Türkiye Dış Politikası İlkeler, Aktörler, Uygulamalar*, İstanbul: Etkileşim Yayınları.

BİLGE A. Suat (1996). *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Türkiye Sovyetler Birliği Münasebetleri*, İçinde: Gönübol Mehmet vd., *Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1995*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 9. Baskı, s. 338-385.

²⁹ Balcı, age., s. 140.

³⁰ Hikmet Özdemir (Tarih Yok), *Siyasal Tarih (1960-1980)*, İçinde: Hazırlayan: Sina Akşin vd., Yakınçağ 1908-1980 Türkiye Tarihi 1 Milliyet Kitaplığı, s. 272.

³¹ Özkan, age., s. 214.

³² Özkan, age., s. 222.

³³ Özdemir, age., s. 273.

³⁴ Özkan, age., s. 223.

³⁵ Bora, age. (internet üzerinden ulaşılmış kaynak)

³⁶ RebeccaBryant (2007). *Tebaadan Vatandaşa Kıbrıs'ta Modernite ve Milliyetçilik*, Çeviren: Seyhan Özmenek, İstanbul: İletişim Yayınları, 1. Baskı, s. 260.

³⁷ Bryant, age., s. 261.

- BORA Tanıl, "Türk Milliyetçiliği ve Kıbrıs", *Birikim Dergisi*, Sayı 77, Eylül 1995, <http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/2772/turk-milliyetçiliği-ve-kıbrıs#>. VnanLmdul1t (Erişim tarihi: 20.12.2015).
- BRYANT Rebecca (2007). *Tebaadan Vatandaşa Kıbrıs'ta Modernite ve Milliyetçilik*, Çeviren: Seyhan Özmenek, İstanbul: İletişim Yayınları, 1. Baskı.
- CALHOUN Craig (2007). *Milliyetçilik*, Çeviren: Bilgen Sütçüoğlu, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı.
- DAVIS James C. (2011). *Taş Devrinden Bugüne Tarihimiz İnsanın Hikayesi*, Çeviren: Barış Bıçakçı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 6. Baskı.
- GÜNDOĞDU Hüseyin vd. (1990). 1900 Yılından 1990'a 20. Yüz Yıl Ansiklopedisi, İstanbul: Tercüman Gazetesi.
- GÜVEN Dilek (2005). *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları*, Çeviren: Bahar Şahin, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Birinci Basım.
- ÖZDEMİR Hikmet (Tarih Yok). *Siyasal Tarih (1960-1980)*, İçinde: Hazırlayan: Sina Akşin vd., Yakınçağ 1908-1980 Türkiye Tarihi 1, Milliyet Kitaplığı, 227-286.
- ÖZKAN Behlül (2015). *Jeopolitik Tahayyül Olarak Yavruwatan*, İçinde: Der: Murat Yeşiltaş vd., *Türkiye Dünyanın Neresinde Hayali Coğrafyalar, Çarpışan Anlatılar*, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, s. 205-227.
- ŞAHİN Güneş (2006). *Tarih çalışmalarına kaynak olarak Tercüman, Cumhuriyet, Milliyet, Hürriyet gazetelerinde Kıbrıs sorunu (1954-1974)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- VASQUEZ John A. (2015). *Savaş Bulmacası*, Çeviren: Haluk Özdemir, (Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi), İstanbul: Tarcan Matbaası.
- YALÇINKAYA Haldun (2008). *Savaş Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı*, Ankara: İmge Kitabevi, 1. Baskı.